

Глава 1

ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

УДК 616.89:355.11

Медико-соціологічне дослідження поінформованості лікарів загальної практики щодо діагностики та лікування психоемоційних розладів у військовослужбовців, які приймали участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки

М.І. БАДЮК, К.С. ГУТЧЕНКО, О.А. ГУТЧЕНКО,
Д.В. КОВИДА, О.О. МИКИТА, А.М. ГУБАР

Резюме. В статті проаналізована поінформованість лікарів загальної практики щодо діагностики та лікування психоемоційних розладів у військовослужбовців, які приймали участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. З метою оптимізації медичної допомоги військовослужбовцям з психоемоційними розладами, які приймали участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, з урахуванням результатів проведеного опитування нами були розроблені та впроваджені «Методичні рекомендації з удосконалення лікування та реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України, які залучаються до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, із посттравматичним стресовим розладом».

Ключові слова: військовослужбовці, які приймали участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, психоемоційні розлади, поінформованість лікарів.

Починаючи з 1992 р. близько 39 тис військовослужбовців Збройних Сил (ЗС) України взяли участь у операціях з підтримання миру і безпеки [1].

Професійна діяльність військовослужбовців, які приймають участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (МОПМБ) є джерелом психосоматичного переживання, що сприяє розвитку хронічного стресу та формуванню психопатологічних розладів або декомпенсації тих, які існували раніше [3]. У ЗС країн НАТО значна увага приділяється наданню психологічної допомоги, забезпеченню психологічної складової боєздатності військовослужбовців як в умовах бойових дій, так і в мирний час [4]. Аналогічна проблема потребує свого вирішення і в ЗС України.

Усе більшої актуальності набуває питання підвищення обізнаності лікарів загальної практики з питань діагностики та лікування психосоматичних розладів. Позиція фахівців ВООЗ (2006) полягає в тому, що ці психопатологічні стани можуть і повинні бути діагностовані на рівні первинної медицини (медико-санітарної) допомоги. Упродовж останніх десяти років кількість наукових публікацій з цієї проблеми в Україні зростає, проте практичне впровадження залишається недостатнім. Тому актуальною є розробка медико-організаційних заходів щодо підвищення поінформованості військових лікарів, зокрема лікарів загальної практики, з питань діагностики та лікування психосоматичних розладів.

Мета: провести медико-соціологічне дослідження поінформованості лікарів загальної практики щодо діагностики та лікування психосоматичних розладів у військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ.

Матеріали та методи

Для проведення дослідження і стандартизації результатів нами була розроблена спеціальна анкета для проведення медико-соціологічного опитування щодо поінформованості лікарів загальної практики з питань діагностики та лікування психосоматичних розладів у військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ. Проведено анонімне опитування 32 лікарів загальної практики клініки амбулаторної допомоги Головного військово-медичного клінічного центру «Головного військового клінічного госпіталю» (ГВКТ) у два етапи: до і після впровадження «Методичних рекомендацій з удосконалення лікування та реабілітації військовослужбовців ЗС України, які залучаються до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, із посттравматичним стресовим розладом» та аналіз отриманих результатів.

Статистичну обробку отриманого матеріалу проводили за допомогою пакета прикладних програм Microsoft Excel 2007.

Результати та їх обговорення

У результаті проведення першого анкетного опитування встановлено, що 96,4% опитаних лікарів ГВКТ звертають увагу на психосоматичний

стан військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ. При цьому 21,4% лікарів вважають, що психосоматичні розлади мають менше 10% військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ і приходять на прийом, 42,9% лікарів вважають, що серед військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, ця частка складає до 20% і 35,7% лікарів вважають, що ця частка – понад 20%. Отримані результати в цілому співпадають з результатами наукових досліджень щодо визначення поширеності психосоматичних розладів в амбулаторних умовах [2, 5]. Критерії МКХ-10 чи діагностичні шкали для діагностики психосоматичних розладів у повсякденній роботі використовують тільки 28,6% лікарів, що вказує на необхідність запровадження стандартизованих шкал у практичну діяльність. Лікарі зважено ставляться до питань діагностики і корекції психосоматичних розладів і користуються консультаціями спеціалістів – психологів і психіатрів.

Для корекції психосоматичних розладів лікування завжди призначають 32,1% лікарів, не призначають – 7,1%, призначають інколи – 60,8% лікарів. Практично всі лікарі надають перевагу препаратам валеріани та комплексним краплям (корвалол, валокордин).

Важливо зауважити, що 28,6% з опитаних лікарів призначають рослинні препарати (наприклад, препарати звіробою). На питання: «Який відсоток Ваших пацієнтів отримує препарати для корекції психосоматичних розладів?» – 35,7% лікарів відповіли, що більше 10%, 42,9% лікарів – що 5–10% і 21,4% лікарів – що менше 5%.

На питання: «Які препарати Ви рекомендуєте при порушенні сну?» – лікарі вказали: сомнол (сонован), сондокс (донорміл), гліцісед, нервохеель, фітопрепарати (валеріана, персен, новопасит), а також барбовал та корвалол.

Фармакологічні препарати для корекції психосоматичних розладів та/або розладів сну призначають 57,1% лікарів, з них призначають курсом терміном до 14 днів – 56,3% лікарів, більше 14 днів – 37,5% і цевизначено довго – 6,2% лікарів.

Усі опитані лікарі висловились щодо необхідності підвищення інформованості з питань діагностики та лікування психосоматичних розладів. Так, на питання «Чи є у Вас необхідність підвищити рівень обізнаності щодо діагностики та лікування психосоматичних розладів у військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ?», позитивно відповіли 100% лікарів.

Проведене анкетне опитування дало змогу визначити питання, на які потрібно звернути увагу при розробці програми оптимізації медичної допомоги військовослужбовцям, які приймали участь у МОПМБ, з психосоматичними розладами:

1. Запровадження стандартизованих опитувальників для діагностики психосоматичних розладів у військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, в амбулаторних умовах.

2. Потребує уваги безконтрольне тривале використання препаратів, які містять фенобарбітал. При тривалому прийомі може виникнути залежність і синдром відміни. Цей аспект проблеми необхідно враховувати при призначенні лікування.

3. Необхідно привернути увагу лікарів до широких можливостей призначення комбінацій фітопрепаратів та рефлексотерапії для корекції психоемоційних розладів, які мають менше протипоказань та ускладнень порівняно з використанням фармакологічних препаратів.

У межах виконання наказу Міністра оборони України від 13.12.2004 № 611 «Про затвердження Положення про організацію медичного забезпечення військовослужбовців ЗС України, які залучаються до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки», нами розроблені «Методичні рекомендації з удосконалення лікування та реабілітації військовослужбовців ЗС України, які залучаються до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, із посттравматичним стресовим розладом» (далі – Методичні рекомендації).

Після впровадження Методичних рекомендацій проведено повторне (друге) анонімне опитування 32 лікарів загальної практики Г'ВКЛ. Результати проведеного анкетування показали, що лікарі позитивно оцінили методичні рекомендації. На питання: «Чи отримали Ви нову користь інформацію з Методичних рекомендацій?» – усі лікарі відповіли позитивно. На питання: «Чи використовуєте Ви в практичній діяльності інформацію з Методичних рекомендацій?» – позитивно відповіли також 100% лікарів. Ми проаналізували відповіді лікарів, отримані при проведенні першого та другого опитувань (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, після впровадження Методичних рекомендацій частка лікарів, які використовують у повсякденній роботі критерії МКХ-10 чи діагностичні шкали для діагностики психосоматичних розладів, зросла з (28,6±4,8)% до 100,0% ($p<0,05$). Зросла також частка лікарів, які призначають лікування для корекції психоемоційних розладів з (32,1±3,8)% до (92,9±5,8)% ($p<0,05$). При цьому варто зазначити, що збільшилась частота призначення фітотерапії та рефлексотерапії для корекції психоемоційних розладів (див. табл. 1).

Отже, лікарі стали частіше використовувати сучасні методи лікування військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, в амбулаторних умовах після ознайомлення з Методичними рекомендаціями.

Таким чином, проведене нами повторне соціологічне опитування лікарів першої ланки дало можливість встановити підвищення їх поінформованості щодо основних аспектів діагностики, лікування психоемоційних розладів після впровадження в роботу Методичних рекомендацій.

**Результати опитування лікарів
до (перше опитування, n=32) та після (друге опитування, n=32)
впровадження Методичних рекомендацій**

Запитання	Варіанти відповіді	Число відповідей лікарів (n=32), P+m	
		перше опитування	друге опитування
Чи звертає Ви увагу на психоемоційний стан військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ?	так, завжди	96,4±7,8	100,0
	не звертаю	0	0
	іпколи	3,6±2,6	0
Чи використовуєте Ви у повсякденній роботі критерії МКХ або діагностичні шкали для діагностики психоемоційних розладів?	так	28,6±4,8	100,0*
	ні	71,4±6,3	0
Як Ви вважаєте, який відсоток військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, на прийомі мають психоемоційні розлади?	менше 10%	21,4±3,1	7,1±2,4*
	10–20%	42,9±3,8	50,0±6,8
	більше 20%	35,7±4,2	42,9±4,7
Чи призначаєте Ви лікування для корекції психоемоційних розладів?	так	32,1±2,8	92,9±5,8*
	ні	7,1±4,6	0
	іпколи	60,8±6,1	7,1±3,2*
Які методи лікування Ви призначаєте для корекції психоемоційних розладів?	фармакотерапія	50,0±4,8	21,4±3,0
	фітотерапія	28,6±3,4	35,7±4,7
	рефлексотерапія	3,6±2,3	32,1±3,4*
	гомеопатія	10,7±4,3	7,1±2,3
	інше (вказіть)	7,1±2,7	3,6±1,4
Який відсоток військовослужбовців, які приймали участь у МОПМБ, у Вас отримує препарати для корекції психоемоційних розладів?	менше 5 %	21,4±2,6	3,6±2,8*
	5–10 %	42,9±5,5	17,9±4,7*
	більше 10 %	35,7±6,7	78,6±7,3*
На який термін Ви призначаєте препарати для корекції психоемоційних розладів?	на 7–14 днів	32,1±2,6	92,9±7,6*
	більше ніж на 14 днів	21,4±4,3	7,1±3,5*
	невизначено довго	3,6±1,8	0

Примітка. * – вірогідність різниці порівняно з першим опитуванням < 0,05.

Враховуючи отримані позитивні результати щодо поінформованості лікарів ГВКГ щодо діагностики та лікування психосоматичних розладів після впровадження Методичних рекомендацій, доцільно провести їх впровадження в інших закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України.

Висновки

1. Проведення анкетного опитування дало змогу визначити питання, на які потрібно звернути увагу при розробці програми оптимізації медичної допомоги військовослужбовцям з психосоматичними розладами, які приймали участь у МОПМБ.

2. З метою оптимізації медичної допомоги військовослужбовцям з психосоматичними розладами, які приймали участь у МОПМБ, з урахуванням результатів проведеного опитування нами були розроблені та впроваджені Методичні рекомендації.

3. Встановлено підвищення поінформованості лікарів щодо основних аспектів діагностики, лікування психосоматичних розладів після впровадження в роботу КАД запропонованих Методичних рекомендацій.

4. Враховуючи отримані позитивні результати щодо поінформованості лікарів ГВКГ щодо діагностики та лікування психосоматичних розладів після впровадження Методичних рекомендацій, доцільно провести їх впровадження в закладах охорони здоров'я Міністерства оборони України.

Література

1. Воробйов Г.П. Участь Сухопутних Військ Збройних Сил України у міжнародній миротворчій діяльності / Г.П. Воробйов // Матеріали доповідей науково-практичної конференції «Сухопутні війська Збройних Сил України: 20 років миротворчої діяльності 25 жовтня 2012 р., м. Львів. – Львів : АСВ, 2012. – С. 5–10.

2. Зайцев А.Г. Сохранение и укрепление здоровья военнослужащих как психолого-педагогическая задача / А.Г. Зайцев // Военно-медицинский журнал. – 2005. – № 5. – С. 47–50.

3. Показ Міністра оборони України від 13.12.2004 року № 611 «Про затвердження Положення про організацію медичного забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, які залучаються до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки».

4. Решетников М.М. Психология войны: от локальной до ядерной. Прогнозирование состояния, поведения и деятельности людей / М.М. Решетников. – СПб. : Восточно-Европейский институт психоанализа, 2011. – 480 с.

5. Шамрей В.К. Всплывающая психиатрия / под ред. Т.Б. Дмитриевой, В.П. Краснова, Н.Г. Незанова, В.Я. Семке, А.С. Тиганова // Психиатрия : национальное руководство. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2009. – С. 193–218.

Медико-социологическое исследование осведомленности врачей общей практики в отношении диагностики и лечения психоэмоциональных расстройств у военнослужащих, участвовавших в международных операциях по поддержанию мира и безопасности

**М.И. БАДЮК, Е.С. ГУТЧЕНКО, О.А. ГУТЧЕНКО,
Д.В. КОВИДА, О.А. МИКИТА, А.Н. ГУБАРЬ**

Резюме. В статье проанализирована осведомленность врачей общей практики по диагностике и лечению психоэмоциональных расстройств у военнослужащих, принимавших участие в международных операциях по поддержанию мира и безопасности. С целью оптимизации медицинской помощи военнослужащим с психоэмоциональными расстройствами, принимавшим участие в международных операциях по поддержанию мира и безопасности, с учетом результатов проведенного опроса нами были разработаны и внедрены «Методические рекомендации по усовершенствованию лечения и реабилитации военнослужащих Вооруженных Сил Украины, принимавшим участие в международных операциях по поддержанию мира и безопасности, с посттравматическим стрессовым расстройством».

Ключевые слова: военнослужащие, принимавшие участие в международных операциях по поддержанию мира и безопасности, психоэмоциональные расстройства, осведомленность врачей.

Medico-sociological study for awareness of general practitioners for mental and emotional disorders diagnosis and treatment in servicemen, who have participated in the international peacekeeping and security operations

**M. BADIUK, K. HUTCHENKO, O. HUTCHENKO,
D. KOVYDA, O. MIKITA, A. GUBAR**

Summary. The article provides the analysis for awareness of general practitioners for mental and emotional disorders diagnosis and treatment in servicemen, who took part in the international peacekeeping and security operations. In order to optimize medical care for servicemen with psychoemotional disorders, who participated in the international peacekeeping and security operations, based on the results of the survey, we have developed and implemented «Methodical recommendations to improve the treatment and rehabilitation of the Armed Forces of Ukraine, which take part in international peacekeeping operations and security with post-traumatic stress disorder».

Keywords: servicemen, who participated in peacekeeping and security operations, psychoemotional disorders, awareness of general practitioners.